

др Сања РАДОВАНОВИЋ
доцент Правног факултета у Новом Саду

МОЖЕ ЛИ АУТОРСКО ИМОВИНСКО ПРАВО ДА БУДЕ ПРЕДМЕТ ЗАЛАГАЊА?

Резиме

Ауторско право се у правној литератури често наводи као пример групе имовинског права које може да буде заложни објект. Изричите одредбе о овом питању недостижу у бројним законима који регулишу различите врсте заложног права. Стога се намеће питање у ком обиму је могућа сходна примена општих правила на овај конкретан предмет залагања. Овај рад управо има за циљ да покуша да да одговор, или бар укаже на практичне проблеме. У анализи ћемо настојати да узмемо у обзир све правне релевантне околности. При том се, у првом реду, мисли на специфичну природу ауторског права, које због своје личноправне карактеристике принципијално није преносиво. Наравно, узимајући у обзир сложеност проблема којим ћемо се бавити, биће нужно одговоре довести у везу са питањима ко су субјекти који могу њиме да располажу, у ком обиму и на који начин. Са циљем да се у раду нагласе проблеми са којима смо се у исцртавању суочили, општа правила о заложном праву биће изнесена само у мери у којој је то неопходно.

Кључне речи: заложно право, заложни објект, ауторско право, принудно извршење, уговорна залога, принудна залога.

I Увод

Заложно право представља средство обезбеђења потраживања, односно обезбеђења извршења у поступку принудне наплате. Имајући у виду да је вредност заложеног објекта препознатљива за заложног повериоца, који се из ње првенствено намирује, у пословној пракси је честа његова примена. То је нарочито случај када је реч о стварима (покретним и непокретним), као материјалним добрима. Наравно, ови објекти нису једини из којих се може црпети имовинска корист. Стога, закони предвиђају да предмет заложног права могу да буду и друга имовинска права. У ту групу правна теорија редовно убраја и права интелектуалне својине.¹ За поједина од њих постоје и законске одредбе које ово питање изричито дотичу (патент,² жиг,³ право индустријског дизајна⁴). То није случај са ауторским правом. Донекле се различит третман права интелектуалне својине у смислу правне нормираности може правдати чињеницом да су патентни, жигови и право индустријског дизајна преносиви и имају наглашену привредну функцију. Стога нам се чини да је иста таква функција ауторског права, бар када је реч о искоришћавању одређених врста ауторских дела, потцењена. Ту се, у првом реду, мисли на искоришћавање ауторских дела у филмској, музичкој и софтверској индустрији.

Будући да залагање ауторског права није изричито регулисано, оставља се простор сходној примени законских одредаба о залози. Питање је, међутим, да ли је она могућа, с обзиром на то да је ауторско право сложеније природе у поређењу са другим имовинским правима, или бар са правима интелектуалне својине, за која постоје, макар делимично, нормативна решења.

Пре него што се упустимо у анализу овог проблема, учинићемо извесне напомене, ради прецизирања шта се, заправо, сматра залагањем ауторског права у контексту овог рада.

Најчешће се под овим појмом подразумева залагање потраживања титулара ауторског права према субјектима овлашћеним да врше његово право (примера ради, потраживање ауторске накнаде). У том смислу, имовинска корист коју титулар права стиче по основу вршења ауторскоправних овлашћења представља приход, ни по чему другачији

1 Обрен Станковић, Миодраг Орлић, *Сйварно йраво*, Београд, 1996, стр. 260; Драгољуб Стојановић, *Сйварно йраво*, Крагујевац, 1998, стр. 229.

2 Закон о патентима (*Службени йласник РС*, бр. 99/2011), чл. 47–50.

3 Закон о жиговима (*Службени йласник РС*, бр. 104/2009 и 10/2013), чл. 53–56.

4 Закон о правној заштити индустријског дизајна (*Службени йласник РС*, бр. 104/2009), чл. 52–55.

од истих користи стечених по другим основима. Самим тим, залагање потраживања не представља проблем о којем ћемо у раду расправљати, јер је оно регулисано на задовољавајући начин. Суштинску дилему, заправо, представља питање да ли предмет залогe може да буде сáмо ауторско право/овлашћење да се другима дозволи предузимање одређених радњи које су обухваћене ауторскоправном заштитом. Примера ради, аутор може да уступи овлашћење на бележење и умножавање свог дела и стављање умножених примерака у промет. Из таквог уступања он стице имовинску корист у виду ауторске накнаде. Како смо већ објаснили, ауторска накнада, као потраживање, неспорно може да буде заложни објект. Али, да ли аутор, у циљу обезбеђења потраживања свог повериоца, може да заложити сáмо овлашћење на бележење и умножавање, односно стављање у промет, које ће касније бити уновчено, ради намирања заложног повериоца?

II Ауторско право као „друго имовинско право“ у смислу заложног права

Заложно право је право које овлашћује заложног повериоца (залогопримца) да се из вредности заложног објекта намири, пре осталих (обичних, хирограферних) поверилаца и заложних поверилаца чије је право залогe касније настало, уколико његово потраживање не буде намирено о доспелости.

Према Закону о облигационим односима (у даљем тексту: ЗОО), залагати се могу ствари, потраживања или друга права.⁵ Из појма заложног права произлази да је предмет залогe само оно „друго право“ које се може новчано изразити, односно имовинско право. Закон о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар (у даљем тексту: ЗППСУР) то изричито предвиђа, додајући, при том, и услов могућности слободног располагања тим правом од стране његовог имаоца.⁶ Ова законска одредба захтева додатно објашњење, када је реч о ауторском праву.

Најпре, имовински карактер другог права подобног за залагање огледа се како у могућности да се само право уновчи (нпр. потраживање, што је и издвојено као предмет залогe), тако и у новчано изразивој кори-

5 Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989, 59/1989 и *Службени лист СРЈ*, бр. 31/1993, даље у фуснотама: ЗОО), чл. 966–996.

6 Закон о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар (*Службени лист РС*, бр. 57/2003, 61/2005, 64/2006, 99/2011, даље у фуснотама: ЗППСУР), чл. 10.

сти коју титулар права црпи из самог права (нпр. накнада за коришћење одређене ствари, односно права).

Имајући у виду монистичку концепцију ауторског права, поставља се питање да ли се оно може сматрати имовинским, у смислу наведене одредбе.

Подсетимо се, садржину ауторског права чине личноправна и имовинскоправна овлашћења. Иако постоји нераскидива веза ове две групе овлашћења, ауторско право се не сматра личноимовинским правом, као што је то случај, примера ради, са правом на издржавање. Код потоњих, имовинска корист се везује за тачно одређено лице, те је као такво непреносиво. У ауторском праву, као што је познато, имовинска овлашћења су призната са циљем да се аутору гарантује стицање имовинске користи од његовог интелектуалног рада. Он (аутор) може непосредно да врши садржину тих овлашћења, али се у пракси чешће догађа да их уступа субјектима који имају довољно капацитета да ауторско дело тржишно искоришћавају. Другим речима, аутор слободно располаже имовинском компонентом ауторског права. У том смислу, ова особина га чини подобним и за залагање.

Имајући у виду чињеницу да свако имовинско овлашћење аутора представља самостални облик искоришћавања ауторског дела, предмет залогe може да буде и само једно овлашћење из имовинског корпуса.⁷ Штавише, чини се да овлашћење које се залаже може да буде садржински и територијално ограничено, јер га је и у таквом суженом обиму могуће издвојити из садржине права и вршити независно од целине којој припада. Рецимо, аутор романа може, ради обезбеђења потраживања његовог повериоца, заложити овлашћење на прилагођавање ауторског дела сценском извођењу у Новом Саду. Иако начелно припада овлашћењу на прилагођавање, аранжирање и друге измене дела, јасно је да вршење у ограниченом обиму може да буде новчано изражено, али исто тако и тржишно оправдано. Временско ограничење овлашћења сматрамо спорним, будући да би могло угрозити интересе заложног повериоца. Наиме, уколико би предмет залагања било овлашћење које се врши у ограниченом трајању, а имовинска корист се остварује сукцесивно или у зависности од ефеката искоришћавања (нпр. проценат од продаје књига), могло би се догодити да се заложни поверилац не намери у пуном обиму.

Када је реч о преносивости, као услову подобности заложног објекта, сматрамо оправданим на овом месту направити паралелу са личном службеношћу плодуживања, будући да су ова два права, у погледу везе личне и имовинске компоненте, у великој мери сродна. Наи-

7 Д. Стојановић, *нав. дело*, стр. 230.

ме, плодоуживање је имовинско право, које, због чињенице да се конституише у корист одређеног лица, није преносиво. Ипак, правна теорија и судска пракса, не виде спорним могућност преношења његовог вршења.⁸ Замислимо је да плодоуживалац на некретнини убира цивилне плодове, у смислу вршења службености. То се постиже закључивањем уговора о закупу оптерећене непокретности. Предмет залог може да буде закупнина, која суштински представља садржину непреносивог права. Могли бисмо извести и закључак да предмет залагања може бити и само право да се закључи уговор о закупу. То би могло бити случај када титулар у опште не врши плодоуживање. Овим се не преноси лична службеност, нити се дира у њен смисао – одређено лице стиче плодове ствари. Слично, и вршење имовинског права аутора јесте преносиво. Међутим, често вршење имовинскоправног овлашћења стоји у непосредној вези са личним интересима аутора.⁹ Због тога аналогија не може да буде потпуна. Правнополитички би било оправдано, у контексту обезбеђења потраживања, односно обезбеђења извршења, њиме обухватити и конститутивни и транслативни пренос.¹⁰ Дакле, оцена преносивости ауторског имовинског права зависи од обима у којем га залогодавац може вршити, односно њиме располагати. Када је то аутор, односно његов наследник, једини могући облик располагања имовинским правом, односно овлашћењем јесте уступање. Деривативни носиоци ауторског права га могу, уз услов сагласности аутора, чак и преносити.

Услов преносивости има још један аспект, будући да је предмет ауторског права које се залаже нематеријално добро, те га може истовремено искоришћавати више лица.¹¹ Тиче се питања да ли располагање у сврху конституисања заложног права мора да буде искључиво или је могуће то учинити на неискључив начин. Ово питање, међутим, прелази оквири оцене позитивних прописа о залози, будући да сваки облик располагања, који може самостално да се уновчи може бити заложен. Ипак, другачија правна дејства ових располагања утичу и на могућност установљавања заложног права.

Друга опција већ по природи ствари се не може узети као подобра, јер се тиме губи првенство у наплати потраживања заложног по-

8 Михајло Дика, *Грађанско оврино право*, Загреб, 2007, стр. 629–631; Д. Стојановић, *нав. дело*, стр. 231; О. Станковић, М. Орлић, *нав. дело*, стр. 220; Радмила Ковачевић Куштримовић, Мирослав Лазич, *Сиварно право*, Крагујевац, 2009, стр. 186. У погледу судске праксе види: ВСХ Рев. 223/87, *Судска пракса*, бр. 2/93, стр. 24.

9 Слободан Марковић, *Ауторско право и сродна права*, Београд, 1999, стр. 106.

10 Владимир В. Водинелић, *Грађанско право – увод у грађанско право и ошшти геограђанској права*, Београд, 2012, стр. 287–288.

11 О неривалском карактеру интелектуалних права и критици њихове својинске концепције види: Слободан Марковић, *Право интелектуалне својине и информационо друштво*, Београд, 2014, стр. 261–266.

веројоца. Наиме, уколико трећа лица из имовинског овлашћења стичу корист, интерес заложног повериоца да обезбеди своје потраживање не може бити задовољен. Тачније, обични (хирограферни) повериоци би били привилеговани у наплати, јер имовинска корист коју аутор црпе из неискључивога уступања би улазила у имовину из које се они намирују, док би заложни поверилац морао да чека реализацију свог заложног права. Јасно је да би у том случају било оправдано установити залог у потраживању аутора према носиоцима ауторског права. Прихватљиво је, дакле, само залагање права које би се вршило на искључив начин. Практично, то би значило да аутор може да заложити своје право само на делима чије искоришћавање још није започето. Ово најпре с разлога што би једино тада располагање могло бити на искључив начин, али и због чињенице да аутор, уколико би већ претходно искључиво уступио своје право, више не би био овлашћен да њиме даље располаже. Ипак нам се чини да је и ова једина могућа опција дискутабилна. Аутор залогодавац, ради очувања заложеног права,¹² не би требало тим правом даље да располаже, што се противи природи залогa. Уз то, чини се да се тиме претпоставља једно јаче право (ауторско) слабијем (потраживању повериоца). Следствено, уступање права нам изгледа погодније средство обезбеђења потраживања.

Иако је одговор на питање да ли се ауторско имовинско право (односно овлашћења из ауторског имовинског права) могу сматрати подобним предметима залогa начелно потврдан, недостаје још један елемент у овој анализи да би одговор био целовит. Тиче се личноправне компоненте. Наиме, чињеница да је аутор искључиво овлашћен да другог забрани или дозволи искоришћавање његовог дела на одређени начин утиче на домет слободе располагања имовинском компонентом. Самим тим, у одређеним случајевима нам се и могућност залагања чини проблематичном. Ово се, пре свега, односи на залагања од стране деривативних носиоца ауторског права, о чему ће надаље бити речи.

III Залогодавци код заложног права на ауторском праву

Изворни носилац ауторског права је аутор. Следствено, он слободно располаже својим овлашћењима, односно даје сагласност на различите облике искоришћавања његовог ауторског дела. Другим речима, аутор може да уступа своје право (не и да пренесе), у целини или поједина овлашћења, на искључив или неискључив начин, за одређено време или неограничено (док траје ауторскоправна заштита).¹³ Разумљиво, у до-

12 Сходно ЗОО, чл. 991; ЗЗППСУР, чл. 18.

13 Закон о ауторском праву и сродним правима (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011 и 119/2012, даље у фусногама: ЗАСП), чл. 61–64.

мен оваквих располагања може да се сврста и залагање, на претходно објашњени начин.

Сличан положај имају и наследници аутора, као његови правни следбеници. Чињеница да наследници врше ауторска морална овлашћења само у негативном аспект, не умањује обим слободног располагања имовинскоправном компонентом. У том смислу, и наследници могу да заложу ауторско (имовинско) право у циљу обезбеђења потраживања. Ова могућност се, међутим, мора довести у везу са околношћу да ли је ауторско дело објављено. Уколико то није случај, а аутор се за живота томе противио, ни наследници овлашћење на објављивање дела не могу да врше.¹⁴ Самим тим, не могу ни да залажу ауторска права, јер је објављивање претпоставка привредном искоришћавању дела.

Када је реч о деривативним носиоцима ауторског права, изгледа да се не може дати једнообразан одговор на питање да ли се они могу појавити као залогодавци ауторског права чији су титулари. Разлике постоје с обзиром на то да ли су овлашћења уступљена на искључив или неискључив начин.

Најпре, уколико је реч о стицаоцу ауторског права на неискључив начин, јасно је да он, с обзиром на то да није овлашћен да располаже уступљеним правом,¹⁵ не може ни да га залаже.

Искључиви стицаоци могу имовинско право које су стекли уступањем од аутора или његовог наследника у целини пренети на другог.¹⁶ У контексту овог рада, јасно произлази да ови субјекти могу и заложити уступљено имовинско право или поједино овлашћење. Међутим, пошто се право залаже на исти начин на који се и преноси, за овакво располагање је потребно прибавити сагласност аутора, односно његових наследника.¹⁷

Одредбе о субјектима којима је сâм закон признао својство искључивих носилаца имовинскоправних овлашћења захтевају додатно објашњење, како бисмо отклонили сваку сумњу у могућност, и услове, њиховог слободног располагања.

Наиме, ЗАСП-ом су посебно регулисана ауторска права поводом дела насталих на основу уговора о наруџби ауторског дела, односно у радном односу.

14 ЗАСП, чл. 58 ст. 1.

15 ЗАСП, чл. 62 ст. 3.

16 ЗАСП, чл. 64 ст. 1.

17 ЗАСП, чл. 64 ст. 1. Иако овај услов произлази из одредаба ЗАСП, чини нам се да је пренаглашена веза између имовинскоправних и личноправних овлашћења аутора, после његове смрти.

Закључењем уговора о наруцби ауторског дела наручилац стиче право да дело, које је предмет уговора, објави и да стави у промет примерак дела, који му је аутор предао, а аутор задржава сва остала права, уколико није другачије уговорено.¹⁸ То значи да је за вршење ових овлашћења дозвола аутора имплицитно укључена у претходно закључени уговор. Законско решење произлази из претпостављене сврхе закључења уговора о наруцби ауторског дела, која остаје у границама задовољавања личних потреба наручиоца. Због тога се не сматра оправданим ограничавање аутора у вршењу осталих имовинскоправних овлашћења. Међутим, када је предмет уговора о наруцби израда рачунарског програма, наручилац стиче сва права искоришћавања овог ауторског дела, уколико уговором није другачије одређено,¹⁹ јер се рачунарски програм, по правилу, израђује ради привредног искоришћавања.²⁰ Надаље, сходно законској одредби, у случају да ништа није изричито предвиђено, сматра се да су имовинскоправна овлашћења наручиоцу уступљена на неискључив начин.²¹ Наручилац добија „дозволу“ за вршење тих овлашћења, али не може да се противи искоришћавању дела од стране других лица. Искључиво уступање мора бити изричито уговорено. Тада наручилац постаје једини субјект легалног искоришћавања дела, односно вршења имовинскоправних овлашћења. Он своје право може истицати према свим лицима, па чак и према аутору. То значи да имовинску корист од економске експлоатације дела стиче једино наручилац. У овој околности се налазе и границе уступљеног овлашћења, јер даље располагање истим није могуће без сагласности аутора. У контексту овог рада, наручилац дела који је искључиви стичалац имовинскоправних овлашћења може та овлашћења да залаже само уз сагласност аутора, односно његових правних следбеника.

Слично је и у случају дела које је аутор створио током трајања радног односа, извршавајући своје радне обавезе. Носилац искључивих имовинских овлашћења на његово искоришћавање, у оквиру своје привредне делатности, јесте послодавац.²² Овај ексклузивитет је временски ограничен на пет година од завршетка дела, осим у случају израде рачунарског програма, када се он простире на сва имовинска овлашћења и за све време трајања ауторскоправне заштите.²³ Аутор, пак, има

18 ЗАСП, чл. 95 ст. 2.

19 ЗАСП, чл. 95 ст. 3.

20 С. Марковић, *Ауторско право и сродна права*, стр. 297.

21 ЗАСП, чл. 62 ст. 4.

22 ЗАСП, чл. 98 ст. 1.

23 ЗАСП, чл. 98 ст. 4.

право на посебну накнаду у зависности од ефеката искоришћавања дела.²⁴

Премда потреба привредног искоришћавања, коју је законодавац имао у виду приликом доношења ових одредби, може да обухвати и залагање имовинских права у циљу обезбеђења кредита који, примера ради, један субјект настоји да добије ради унапређења пословања, сматрамо да наручилац, односно послодавац, не могу из те чињенице изводити основ за слободно располагање.

С једне стране, то би се противило непреносивости ауторског права, будући да је аутор искључиви титулар личноправних овлашћења. Даље располагање могло би да угрози личне интересе аутора. Примера ради, могло би се догодити да у поступку намирења потраживања овлашћење аутора музичког дела на извођење стекне лице које нема довољно, или чак никако потребних способности. Или, носилац овлашћења на емитовање постане телевизијска кућа чији програмски садржај има репутацију непристојног, па би се и наведено ауторско дело могло стављати у такав контекст.

С друге стране, закључивање уговора о залози од стране наручиоца, односно послодавца излази из оквира стеченог субјективног права на искоришћавање. Путем примарно закључених уговора имовинска компонента ауторства њима је само уступљена, а не и пренесена. Обим искоришћавања зависи искључиво од њиховог привредног интереса, односно делатности. С тим у вези, они могу да врше овлашћења у обиму потребном за задовољавање њихових потреба, односно у њиховом основном облику. Даље располагање има карактер секундарног искоришћавања. Као такво се не може сматрати оправданим интересом. Наравно, другачији споразум је могућ. У супротном, претпоставка је да наручиоци, односно послодавци морају прибавити сагласност аутора за залагање имовинских овлашћења.²⁵

24 ЗАСП, чл. 98 ст. 1.

25 У овом питању упоредно право познаје и другачија решења. Наиме, *common law* правни системи, који дају приоритет заштити економских интереса, допуштају могућност преношења имовинских овлашћења аутора у смислу транслативног промета. Тако, аутор може, у целини или делимично, пренети своје ауторско право (имовинско, *џрим. аутора*) на друго лице, као своју личну, односно покретну својину, које тиме постаје титулар права. (енглески Закон о ауторском праву, дизајну и патентима из 1988. године (*Copyright, Designs and Patents Act*, даље у фуснотама: CDPA), чл. 90; амерички Закон о ауторском праву из 1976. године (*Copyright Act, The U.S. Code, Title 17*, даље у фуснотама: CA), чл. 201. Штавише, у уговорима о раду или наруцби дела, такав пренос се претпоставља (CDPA, чл. 11 ст. 2 и CA, чл. 201 ст. b).

IV Настанак заложног права на ауторском праву

Општа правила залагања примењују се и на залагање имовинске компоненте ауторског права, уколико закон не прописује што друго.²⁶ У том смислу, залога може да настане на основу уговора, закона или судске одлуке, односно одлуке органа управе (принудна залога).

1. Уговорно заложно право на ауторском праву

Према ЗОО, давање у залогу права врши се на начин предвиђен за њихово преношење на другога, ако за одређени случај није прописано што друго.²⁷

Уговор о уступању, односно преношењу имовинскоправних овлашћења аутора, по правилу,²⁸ мора да буде сачињен у писаној форми или у форми јавнобележничког записа.²⁹ Следствено, и уговор о залози, који је иначе неформалан, када за предмет има ова овлашћења, закључује се у прописаној форми.

За разлику од ручне залоге, где је уговор само *iustus titulus*, а залога настаје предајом ствари у државину,³⁰ објект заложеног имовинског права аутора је нематеријално добро, тј. информација садржана у ауторском делу. Предаја, у класичном значењу, разумљиво, није могућа. Међутим, могућа је предаја ствари у којој је оно материјализовано. Стога би сходна примена одредаба о настанку залоге значила да обична залога настаје предајом примерка ауторског дела.

При том, треба имати у виду и одређена посебна правила. Најпре, привредно искоришћавање је могуће за објављена дела, а овлашћење на објављивање представља лично овлашћење аутора, које се не може залагати. Поред тога, уколико дело није довршено, предаја примерка би могла угрозити интересе аутора у погледу интегритета дела (што, такође, представља непреносиво личноправно овлашћење). Дакле, уговорна залога би могла да настане само на ауторском имовинском праву поводом

26 Опширније о залагању права интелектуалне својине види: Нина Планојевић, „Нека запажања о могућим облицима заложног права на правима интелектуалне својине код нас“, *Право и привреда*, бр. 4–6/2013, стр. 711–725.

27 ЗОО, чл. 995 ст. 2.

28 ЗАСП, чл. 47 ст. 3. Правило писане форме у промету ауторских права трпи и изузетке. Примера ради, издавачки уговор чији је предмет издавање чланака, цртежа и других ауторских прилога у новинама и периодичној штампи не мора да буде закључен у писаној форми (ЗАСП, чл. 74).

29 Закон о јавном бележничтву (*Службени гласник РС*, бр. 31/2011, 85/2012 и 19/2013, даље у фуснотама: ЗЈБ), чл. 83 ст. 1 тачка 2.

30 ЗОО, чл. 968.

довршених и објављених дела. Томе у прилог говори и чињеница да недовршена дела и необјављени рукописи не могу бити предмет принудног извршења.³¹ Закључак на несумњив начин произлази из природе уговора о залози. Наиме, уговор о залози је, по правилу, консенсуалан, а предаја ствари представља преузету обавезу. Уколико је залогодавац не испуни, а принудно извршење није могуће, не може ни да настане залога, као стварно право.

У погледу заснивања залогe на основу уговора, наше право познаје и тзв. регистровану залогу.³² За разлику од обичне залогe, *modus acquirendi* јесте упис у Регистар залогe, који води Агенција за привредне регистре (у даљем тексту: АПР).³³

За конституисање регистрованог заложног права које за објект има ауторско имовинско право не постоје никакве сметње у погледу примене правила Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар.³⁴ Дакле, на основу закљученог уговора о залози, на захтев залогодавца или заложног повериоца, уз сагласност залогодавца, врши се упис залогe у Регистар, чиме заправо настаје заложно право.

2. Законско заложно право на ауторском имовинском праву

Правни основ настанка заложног права може, за одређена потраживања, да буде и сáм закон. За разлику од уговорне, ова залога, по правилу, не претпоставља никакав посебан чин којим би се остварио публицитет, јер је тај захтев задовољен у општем правном принципу „*ignorantio iuris nocet*“. Сем тога, принцип специјалности законског заложног права ограничен је на одређена потраживања која имају карактер заштите општег интереса, због чега се сматрају типичним, а тиме и предвидивим за остале (обичне, хирограферне, али и заложне) повериоце. Исто тако, законске одредбе којима се установљава ова залога прописују и на која добра се она простире.

Када је реч о законском заложном праву које за објект може да има ауторско имовинско право, релевантна је одредба Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар,³⁵ према

31 ЗАСП, чл. 209 ст. 3.

32 Опширније о томе види: Нина Планојевић, Сениша Варга, „Конституисање уговорног заложног права на правима интелектуалне својине“, *Правни животи*, бр. 10/2012, стр. 627–643.

33 Евиденција залогe права индустријске својине се води у Заводу за интелектуалну својину. Опширније види: Н. Планојевић, *нав. чланак*, стр. 717–719.

34 Н. Планојевић, *нав. чланак*, стр. 718; Н. Планојевић, С. Варга, *нав. чланак*, стр. 634–638.

35 ЗППСУР, чл. 33 ст. 2.

којој посленик за потраживања награде за рад, накнаде за утрошени материјал и остала потраживања у вези са његовим радом, настала на основу уговора о делу из закона којима се уређују облигациони односи, има првенство у односу на заложна права уписана у Регистар залогe.

Будући да уговор о наруџби ауторског дела представља само посебан облик наведеног уговора, сасвим је јасно да законска залога може да буде установљена и у корист аутора, као посленика. У том смислу, било би правнополитички оправдано такву залогу дозволити и аутору дела створеног у радном односу, за потраживања посебне накнаде, на коју има право према ЗАСП-у.

3. Заложно право на основу одлуке органа управе односно суда (принудна залога)

Правни основ настанка залогe може да буде и одлука државног органа: органа управе или суда.

а) Настанак заложног права на основу одлуке органа управе

У управном поступку залогa може да настане уколико је предмет одлучивања новчано потраживање. Један од таквих поступака јесте поступак наплате пореза. Закон о пореском поступку и пореској администрацији³⁶ прописује у којим случајевима и на којим заложним објектима настаје залогa.³⁷ Ни одредбе овог закона не предвиђају изричито ауторско право као заложни објект, па се поставља питање сходне примене општих правила.

У том смислу, на ауторском имовинском праву могуће је установити залогу у два случаја: одмах по доспелости пореза и споредних пореских давања,³⁸ или ради обезбеђења пореског потраживања у поступку принудне наплате пореза.³⁹ У оба случаја, заложно право се мора уписати у одговарајући регистар, односно, у погледу ауторског права Регистар залогe при АПР-у. Тако конституисана залогa нема првен-

36 Закон о пореском поступку и пореској администрацији (*Службени гласник РС*, бр. 80/02, 84/02, 23/03, 70/03, 55/2004, 61/2005, 85/2005, 62/2006, 63/2006, 61/2007, 20/2009, 72/2009, 53/2010, 10/2011, 2/2012 и 93/2012, даље у фуснотама: ЗПППА).

37 Према ЗПППА ову залогу назива законском, мишљења смо да је ипак реч о залози у управном поступку, будући да она настаје тек на основу решења органа управе, које је правни основ, и уписом у Регистар залогe, као начином стицања. Сем тога, ова залогa, у поступку намирења, нема приоритет у односу на раније уписана заложна права.

38 ЗПППА, чл. 72.

39 ЗПППА, чл. 86.

ство у поступку намирења у односу на раније уписана заложна права.⁴⁰ Међутим, пошто је реч о принудном заложном праву, сматрамо да је конституисање залог овим путем ипак проблематично, о чему ће бити више речи у наредном излагању.

б) Насијанак заложној йрава на основу судске одлуке

За разлику од претходно наведених основа настанка заложног права, чини нам се да у погледу залог која настаје у судском поступку, постоје бројне препреке сходној примени општих правила.

Најпре, када говоримо о судској залози, мисли се на залогу која настаје у поступку извршења или у поступку обезбеђења извршења. Сматрајући сувишним задржавање на процесним питањима, на овом месту смо издвојили сáмо она која се тичу предмета рада.

Тако, у решењу о извршењу, односно обезбеђењу, које представља правни основ залог, наводе се средство и предмет извршења, уколико је у предлогу наведен. Према Закону о извршењу и обезбеђењу⁴¹ (у даљем тексту: ЗИО), средства извршења ради остварења новчаног потраживања су: продаја покретних ствари, продаја непокретности, пренос новчаног потраживања, пренос потраживања за предају покретних ствари или непокретности, уновчење других имовинских права, пренос средстава која се воде на рачуну код банке, продаја акција и продаја удела у привредним субјектима. Предмет извршења су ствари и права на којима се по закону може спровести извршење ради остваривања потраживања.⁴²

Уновчење других имовинских права јесте подобно за извршење на ауторским имовинским правима, као заложним објектима, али ЗИО не прописује на који начин би се друга имовинска права могла уновчити. Претпостављамо да је разлог томе разноврсност имовинских права која могу да буду заложни објекти. Како је реч о правној празнини, у обзир долази аналогна примена о извршењу на покретним, односно непокретним стварима, у зависности од тога каква је природа права на којем се спроводи извршење. Ипак, сматрамо да би изричита одредба у том правцу, задовољила очекивани минимум правне сигурности. Међутим, када је реч о ауторском праву као предмету залог, морамо да констатујемо да се управо у овој одредби исцрпљује сходна примена општих правила на питања настанка судског заложног права.

40 ЗППСУР, чл. 34.

41 Закон о извршењу и обезбеђењу (*Службени йласник РС*, бр. 31/2011, 99/2011 и 109/2013, даље у фуснотама: ЗИО).

42 ЗИО, чл. 19 ст. 4.

Наиме, у погледу ауторског права као предмета принудног извршења, постоје *lex specialis* одредбе ЗАСП-а, које су у духу монистичке концепције ауторског права. Тако, ауторско право не може бити предмет принудног извршења, већ то могу бити само одређена имовинска потраживања која произлазе из ауторског права.⁴³ Дакле, у поступку извршења не постоји могућност да се установи залога на имовинској компоненти ауторског права, већ само на потраживањима која настају његовим вршењем. У том смислу, не постоје ни значајнији проблеми: примењиваће се правила о извршењу на потраживању извршног дужника.⁴⁴

Чињеница да се на ауторском имовинском праву не може установити судска залога има шире последице. Заправо, искључење залогe настале принудним путем не представља само искључење једног основа за настанак заложног права, него утиче на општу оцену подобности ауторског права да буде заложни објект.

V Закључна разматрања – да ли ауторско право може да буде заложни објект?

Заложно право, као субјективно грађанско право, садржи овлашћење титулара да захтева остваривање принудним путем, односно његово принудно извршење. Стога нам се, у коначном одговору на питање да ли ауторско право може да буде заложни објект, намеће другачији угао посматрања: да ли је могуће принудно извршење, односно намирење из вредности заложеног права?

Претходно је изнесено да ауторско право, у својој имовинској компоненти, може да буде објект залагања. Уколико је реч о уговорној залози, ако аутор није залогодавац, потребна је и његова сагласност. Међутим, чињеница да принудно извршење на ауторском праву није могуће, релативизује овај начелно афирмативни одговор.

Покушаћемо то да објаснимо кроз поступак намирења, у кратким цртама.

Наиме, начело официјелности, као основни принцип заложног права, према сходној примени ЗОО, подразумева да заложни поверилац, уколико његово потраживање не буде намирено о доспелости, може захтевати од суда да ствар прода на јавној продаји или по текућој цени, кад ствар има берзанску или тржишну цену. Сходна примена на ауторско имовинско право би подразумевала уновчење имовинског

43 ЗАСП, чл. 209.

44 ЗИО, чл. 146–173.

ауторског права закључењем уговора путем јавног надметања или по тржишној цени. Ако је, пак, у залогу дато право чија је цена прописана, уговорне стране се могу договорити да поверилац по тој цени располаже заложеним правом или га задржи за себе.⁴⁵ Ова могућност, сходно начелу официјелности заложног права, подразумева заправо овлашћење повериоца да суду предложи намирење овим путем, без организовања споријег и скупљег јавног надметања. Дакле, поступку намирења мора претходити судска одлука, односно решење о извршењу. Већ смо констатовали да се у таквом решењу не може означити имовинскоправно овлашћење из ауторског права, као предмет извршења. Стога, ни намирење заложног повериоца није могуће.

Када је реч о вансудском намирењу, оно има ограничен домет. Тако, залогодавац који је привредни субјект (дакле, по правилу, деривативни стицалац ауторског права), може, уколико је то уговором о залози предвиђено, предмет заложног права продати (слободно њиме располагати) на вансудској јавној продаји (надметању), ако његово потраживање не буде намирено о доспелости.⁴⁶ Уколико предмет залогa има тржишну или берзанску цену, поверилац њиме може располагати по тој цени или га задржати за себе.⁴⁷ Уколико таква цена не постоји, заложеним правом се може располагати на начин на који би то учинио разуман и пажљив човек, чувајући интересе дужника и залогодавца, кад то није исто лице.⁴⁸

Када су залогодавци физичка лица (што је увек случај када ту позицију има аутор, односно његови наследници), која уговор о залози закључују изван оквира привредне делатности, уговором о залози се једино може предвидети да ће предмет заложног права прећи у државину заложног повериоца, ако његово потраживање не буде намирено о доспелости.⁴⁹

Сем што из наведених одредби произлази да једино привредни субјекти, по правилу деривативни стицаоци ауторског права, могу залагати ауторско имовинско право (јер се могу вансудски намирити), постоји и ограничење у погледу начина настанка залогa. Наиме, како су одредбе Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним

45 ЗОО, чл. 973 ст. 2.

46 ЗППСУР, чл. 27 ст. 1.

47 ЗППСУР, чл. 27 ст. 2.

48 Сходно ЗППСУР, чл. 27 ст. 5.

49 ЗППСУР, чл. 28 ст. 3. Исти члан, ст. 4 прописује да се у тренутку доспелости потраживања, заложни поверилац и залогодавац могу споразумети да ће предмет заложног права прећи у својину повериоца уместо исплате дуга или да ће поверилац моћи да га прода по одређеној цени или да га по тој цени задржи за себе. Потоње свакако произлази и из односне одредбе ЗОО, чл. 973 ст. 1.

у регистар *lex specialis*, примењује се само на регистроване залогe. То би значило да обична залога, имајући у виду да у том случају начело официјелности не трпи изузетке, не може да буде реализована.

Како се из претходних излагања могло уочити, одговор на питање заложивости ауторског имовинског права не може да буде јединствен за све субјекте ауторског права, као залогодавце, нити за све основе и начине настанка залогe. Чини нам се да ова неизвесност не произлази само из недостатка изричитих, или бар упућујућих, одредби релевантних закона, већ из концепцијске природе самог ауторског права.

У том смислу, прво питање које нам се намеће јесте да ли је у опште оправдано вансудску и судску залогу, за исти заложни објект, потпуно раздвојити. Речено је, ауторско имовинско право испуњава све услове подобности предмета уговора о залози. Због чега онда такво исто право не би могло настати на основу судске одлуке у извршном поступку? Наш правни систем познаје сличне изузетке у погледу принудног намирeња на непокретности и покретним стварима. Тако, не може бити предмет принудног извршења пољопривредно земљиште земљорадника до десет ари.⁵⁰ Оправдање оваквог ограничења слободе уговарања у принудној наплати има социјалну функцију. Други пример јесте изузимање кућних љубимаца⁵¹ из предмета извршења. Иако необично, чини нам се да је оправдање потоњег изузетка ближе оном које би се могло дати постојећем стању у погледу залагања ауторског права: лична веза која постоји са заложним објектом. Следствено, могло би се правнополитички оправдати ово неприродно раздвајање залогe у зависности од правног основа настанка.

Не можемо, међутим, занемарити чињеницу да немогућност принудног извршења на ауторском имовинском праву представља неразумно ограничење слободе уговарања аутора. Другим речима, околност да аутор своје право не може преносити, већ само уступати, не би требало битно да утиче на могућност залагања.

На крају, имајући у виду неспорну чињеницу да постоји велики број ауторских дела из којих се може црпети значајна имовинска корист, непрецизне одредбе, а још више оне које потпуно искључују могућност конституисања заложног права другом лицу, умањују његову привредну функцију.

Из наведених разлога, сматрамо да се реалном захтеву тржишта може удовољити ревидирањем односне одредбе ЗАСП-а, у правцу проширивања предмета принудног извршења и на имовинску компо-

50 ЗИО, чл. 115.

51 ЗИО, чл. 82 ст. 1 тачка 6.

ненту ауторског права, којом аутор иначе слободно располаже. Наравно, услов сагласности аутора, коју по природи ствари није могуће принудно извршити, пружало би довољно обезбеђење заштити његових личних интереса.

Sanja RADOVANOVIĆ, PhD

Assistant Professor at the Faculty of Law University of Novi Sad

COULD A COPYRIGHT BE AN OBJECT OF LIEN?

Summary

In the legal literature, copyright is often cited as an example of other property right that can be an object of lien. Express provision on this issue is missing in a number of laws that regulate different types of lien. Therefore, the question arises as to what extent a similar application of the general rule is possible in this particular case. This paper just aims to try to answer, or at least point to practical problems. In the analysis we will endeavor to take into account all the material circumstances. In that sense, first of all, we think about the specific nature of copyright, which is, because of its non-pecuniary components, principally not transferable. Of course, given the complexity of the issues that we deal with, it will be necessary to give answers linked to the question of who are persons that could be lien debtor, to what extent and in what way. With the aim to highlight problems that we face in the study, the general rules on liens will be presented only to the necessary extent.

Key words: *lien, object of lien, copyright, compulsory enforcement, contractual lien, compulsory lien, registered lien.*